

ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Hubanova T. O. Europeanization of higher education in Ukraine: current state and prospects.

The article investigates the current state and prospects of higher education in Ukraine European level. The article analyzed the international treaties of Ukraine which regulate the issue of higher education, and explored the main achievements of the Law of Ukraine "On Higher Education". The author proposes to continue the process of Europeanization of higher education in Ukraine. To be effective, this process is proposed officially adopt a policy document that would define the basic principles of the further education reform. In addition, it is proposed to create a separate program for reforming education and science in Ukraine.

Key words: higher education, Europeanization, educational reform, the law on higher education.

**Губанова
Тамара Олексіївна,**

кандидат юридичних
наук, директор
Приватного вищого
навчального закладу
«Фінансово-право-
вий коледж»

Реалізація євроінтеграційних прагнень України передбачає здійснення реальних кроків, спрямованих на входження України до Європейського Союзу (далі – ЄС). Ці кроки є об'єктивно необхідними та нерозривно пов'язаними реформами. Україна суттєво відстає у рівні розвитку багатьох сфер життєдіяльності держави та суспільства порівняно з країнами-членами ЄС. Отже, постає об'єктивна необхідність реформування багатьох сфер суспільного та державного життя в Україні, зокрема, приведення їх до світових, у тому числі, до європейських стандартів.

Варто зауважити, що більшість реформ вже започатковані сьогодні в Україні. Безперечно, реформування має торкнутися й такої важливої сфери життєдіяльності суспільства і держави, як сфера вищої освіти в Україні. Немає сумнівів у тому, що освітня реформа є об'єктивно необхідною, адже Україна має залишити у минулому негативну радянську спадщину у цій сфері. Вища освіта в Україні має піднятися на якісно новий рівень, бути прогресивною та ефективною. Крім того, мають бути подолані дефекти системи вищої освіти. У першу чергу, необхідно забезпечити підготовку не будь-яких фахівців, а лише

тих спеціалістів і з тих спеціальностей, що сьогодні необхідні для українського суспільства та держави. Має бути також вирішена проблема надмірної перевантаженості системи вищої освіти в Україні вищими навчальними закладами (далі – ВНЗ), що не надають якісних освітніх послуг, не мають власної школи. Зокрема, мова йде про розповсюджену в Україні негативну практику відкриття у технічному ВНЗ юридичного або економічного факультету без наявності власної школи у цих сферах та ін.

Крім того, гострою проблемою вищої освіти в Україні залишається проблема якості тих знань, що надаються студентам. Такі знання в переважній своїй більшості базуються на застарілій радянській науково-теоретичній базі. Вони відірвані від реальності та вимог сьогодення як України, так і Європи. Безсумнівно, така ситуація є неприпустимою для сфери вищої освіти в європейській країні. Адже, на наше глибоке переконання, головним завданням функціонування системи вищої освіти в Україні є підготовка висококваліфікованих фахівців, здатних адекватно та ефективно вирішувати поставлені роботодавцем завдання.

Слід відзначити те, що Україна вже зробила певні кроки, спрямовані на європеїзацію вітчизняної системи вищої освіти. Так, зокрема, хотілося б згадати, що Україна вже певний час перебуває у міжнародному, а, зокрема, й європейському освітньому просторі. Вхідження України до міжнародного освітнього простору закріплено у низці офіційних міжнародних документів. Серед основних

міжнародних документів у цій сфері, в першу чергу, можна зазначити Конвенцію «Про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні», підписану у Лісабоні 11 квітня 1997 р., яку Україна ратифікувала у 1999 р.[1]. Варто зауважити, що в межах цієї Конвенції вища освіта розглядається як така, що відіграє визначну роль у здобутті та поглибленні знань і є культурним та науковим надбанням як окремих осіб, так і суспільства в цілому. Саме тому громадянам держав-учасниць цієї Конвенції надаються широкі можливості доступу до освітніх ресурсів цих держав, та, зокрема, можливість продовження освіти чи закінчення певного періоду навчання у вищих закладах освіти на території держав-учасниць цієї Конвенції. Таким чином, студенти українських ВНЗ отримали можливість здобувати вищу освіту не тільки у вітчизняних ВНЗ, але й у закордонних, зокрема європейських ВНЗ. На сьогодні розроблено та впроваджено низку програм обміну стажування та навчання для студентів, у європейських ВНЗ.

Наступним важливим кроком у наближенні вищої освіти до світових стандартів є приєднання України до Болонського процесу, що відбулося у травні 2005 р. на Конференції Міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти «Загальноєвропейський простір вищої освіти – Досягнення цілей»[2].

Окрему увагу питанню про вищу освіту приділено в ключовому документі – Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським

співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода) [3]. У зазначеній Угоді закріплено зобов'язання України та ЄС активізувати співробітництво у галузі вищої освіти, зокрема, з метою: 1) реформування та модернізації системи вищої освіти; 2) сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу; 3) підвищення якості та важливості вищої освіти; 4) поглиблення співробітництва між ВНЗ тощо. Фактично ця Угода юридично закріпила європейський вибір України, а отже і необхідність побудови в Україні системи вищої освіти європейського рівня. Крім того, зазначена Угода визначила пріоритетні напрями розвитку вищої освіти в Україні на найближчі роки.

На наш погляд, європеїзація вищої освіти в Україні має, в першу чергу, знаходити своє відображення у національному законодавстві України. Ключовим нормативно-правовим актом у сфері вищої освіти поряд із Конституцією України та Законом України «Про освіту» від 23 травня 1991 р. є Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р. [4; 5; 6]. Безперечно, цей Закон закріпив значну кількість позитивних змін у сфері функціонування вищої освіти в Україні, та визначив її європейську спрямованість. Зокрема, мова йде, про:

– створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти як постійно діючого, колегіального органу, що займається реалізацією державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти;

– надання академічної автономії ВНЗ, що полягає у наданні кожному вищому навчальному закладу права впроваджувати власні освітні та наукові програми;

– закріплення фінансової та господарської автономії, шляхом забезпечення самостійності при відкритті власних рахунків, отриманні кредитів, розпорядженні майном та землею;

– закріплення права засновувати наукові парки та підприємства, що займаються науково-дослідницькою діяльністю, розробкою перспективних напрямків наукових досліджень;

– значне посилення ролі студентського самоврядування, що має можливості активно відстоювати права та інтереси студентів, а також брати участь у виборів ректорів та деканів;

– прозорість функціонування ВНЗ, що полягає у тому, що кожен ВНЗ зобов'язаний опублікувати на власному сайті документи про результати фінансової діяльності, у тому числі кошториси, звіти про їх виконання тощо;

– встановлення обов'язку ВНЗ оприлюднювати в мережі Інтернет підсумки щорічного внутрішнього моніторингу якості освіти;

– закріплення нової процедури обрання ректорів, деканів та завідувачів кафедр та визначено строки їх повноважень;

– впровадження європейської системи ступенів вищої освіти (молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор наук);

– запровадження нової системи типів ВНЗ: університетів (універсальні навчальні заклади), інститутів

та академій (галузевих навчальних закладів) та коледжів (де готують спеціалістів до рівня молодшого бакалавра та/або бакалавра);

– закріплення конкурентної системи державного замовлення та ін.

Таким чином, як видно із вище зазначеного, чинний Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р. закріпив багато прогресивних ідей, необхідних для подальшого розвитку системи вищої освіти в Україні та наближення до європейських стандартів.

Окремо хотілося б звернути увагу на те, що Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р. чітко сформулював завдання, що ставляться перед будь-яким ВНЗ в Україні, у відповідності до ст. 26 зазначеного Закону: 1) провадження на високому рівні освітньої діяльності, яка забезпечує здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними ними спеціальностями; 2) участь у забезпеченні суспільного та економічного розвитку держави через формування людського капіталу; 3) формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах; 4) забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності; 5) створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів;

6) збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства; 7) поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян; 8) налагодження міжнародних зв'язків та провадження міжнародної діяльності в галузі освіти, науки, спорту, мистецтва і культури; 9) вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці [6]. Безперечно, кожне з цих положень має окреме змістове наповнення та має реально втілюватися у функціонуванні ВНЗ в Україні.

Окрему увагу в Законі України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р. приділено питанню про керівництво ВНЗ. У відповідності до ст. 34 цього Закону безпосереднє управління діяльністю вищого навчального закладу здійснює його керівник (ректор, президент, начальник, директор тощо). Його права, обов'язки та відповідальність визначаються законодавством і статутом ВНЗ [6].

Варто відмітити, що Закон України «Про вищу освіту» відводить виняткову роль у функціонуванні ВНЗ організації його внутрішнього життя саме керівнику ВНЗ. Так, з однієї сторони, керівник ВНЗ є його представником у відносинах з державними органами, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами та діє без довіреності в межах повноважень, передбачених цим Законом і статутом ВНЗ.

З іншої сторони, на керівника ВНЗ покладено виконання значної кількості функцій, спрямованих на організацію діяльності самого ВНЗ. Так, у відповідності до ч. 3 ст. 34 Закону

керівник ВНЗ в межах наданих йому повноважень: 1) організовує діяльність ВНЗ; 2) вирішує питання фінансово-господарської діяльності ВНЗ, затверджує його структуру та штатний розпис; 3) видає накази і розпорядження; 4) дає доручення, обов'язкові для виконання всіма учасниками освітнього процесу і структурними підрозділами ВНЗ; 5) відповідає за результати діяльності ВНЗ перед засновником (засновниками) або уповноваженим ним (ними) органом (особою); 6) є розпорядником майна і коштів; 7) забезпечує виконання фінансового плану (кошторису), укладає договори; 8) призначає на посаду та звільняє з посади працівників; 9) забезпечує охорону праці, дотримання законності та порядку; 10) визначає функціональні обов'язки працівників; 11) формує контингент осіб, які навчаються у ВНЗ; 12) відрховує з ВНЗ та поновлює на навчання в ньому здобувачів вищої освіти за погодженням з органами студентського самоврядування та первинними профспілковими організаціями осіб, які навчаються (якщо дана особа є членом профспілки), з підстав, установлених чинним законодавством України; 13) забезпечує організацію та здійснення контролю за виконанням навчальних планів і програм навчальних дисциплін; 14) контролює дотримання всіма підрозділами штатно-фінансової дисципліни; 15) здійснює контроль за якістю роботи педагогічних, науково-педагогічних, наукових та інших працівників та ін. [6].

Незважаючи на здобутки Закону України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р., очевидним є те,

що не можна зупинитися на досягнутому. Отже, необхідні подальші кроки, спрямовані на вдосконалення системи вищої освіти в Україні. На наш погляд, подальші перспективи реформування вищої освіти в Україні не можна розглядати відірвано від програмних документів, що визначають основні напрями такого реформування, а також конкретизують цілі, завдання та основні етапи реформування системи вищої освіти в Україні. Варто відзначити те, що за роки незалежності України було створено досить багато різних програмних документів (концепцій, стратегій), спрямованих на реформування системи вищої освіти в Україні. Сьогодні окремі з таких програмних документів називаються «Біла книга». Ця назва запозичена з практики Європейського Союзу. Як правило, білою книгою (англ. «White Papers») називають розроблений експертами та офіційними службами програмний документ (програму дій), що закріплює основні напрямки діяльності Європейського Союзу у певній сфері. Інколи створенню Білої книги передують створення Зеленої книги, що фактично використовується як фундамент або база для створення Білої книги. Функціональне призначення Зеленої книги зводиться до започаткування консультативної роботи, а також узгодження різних позицій щодо того питання, з якого в майбутньому планується створити Білу книгу.

На сьогодні у сфері вищої освіти України проектів Білих книг існує декілька. Це, наприклад, Біла книга національної освіти України 2009 р., або галузева Біла книга – Біла книга

з реформування української юридичної освіти 2014 р. [7;8]. Крім того, існує проект Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року [9]. Хоча мова йде лише про проект стратегії, разом із тим, цей документ чітко визначив стан вищої освіти в Україні на теперішньому етапі її розвитку, сформулював мету освітньої реформи, її основні завдання, принципи та механізми здійснення тощо.

Безперечно, ці програмні документи мають важливе значення, оскільки вони мають визначити «дорожню карту» подальшого реформування сфери вищої освіти в Україні. Ми переконані у тому, що має бути прийнятий офіційний програмний документ подальшого реформування сфери вищої освіти в Україні. Такий документ може називатися як «Білою книгою» так і «стратегією». Його основне призначення, на наш погляд, має полягати у комплексному підході до реформування вищої освіти в Україні, її європеїзації, відповіді на ті актуальні питання, що постали у цій сфері. Зокрема, мова йде про проблеми: недостатньої практичної складової у навчальному процесі; недостатньої орієнтації навчального процесу на європейській досвід та практику; об'єктивну потребу у збільшенні кількості студентів та викладачів, які б володіли європейськими мовами та ін. Разом із тим, на наш погляд, цей програмний документ має закріпити лише базові положення, що мають стати фундаментом для розробки більш детальних програм реформування вищої освіти у межах окремих галузей освіти і на-

уки. Це, насамперед, обумовлене тим, що існує певна галузева специфіка, яку досить складно врегулювати в межах якогось одного загального документа. Таким чином, поряд із загальною стратегією, або концепцією, реформування вищої освіти в Україні мають бути розроблені галузеві стратегії, або концепції, реформування окремих галузей освіти та науки. Вони мають виходити з загальних орієнтирів, що мають бути сформульовані на рівні загального програмного документа. Проте, перевагою таких галузевих концепцій є те, що вони дають можливість більш детально визначити напрями реформування окремих галузей освіти і науки, що не можливо зробити в межах одного загального документа.

Таким чином, підсумовуючи все вище зазначене, можна зробити наступні висновки:

Європеїзація вищої освіти в Україні є об'єктивно необхідною. Цей напрямок реформування вітчизняної вищої освіти дозволить підняти її на якісно новий рівень, привести її у відповідність до світових та, зокрема, європейських стандартів. У минуле має відійти негативна радянська спадщина та проблеми, що виникли у сфері вищої освіти за доби незалежності України. Немає сумнівів у тому, що сьогодні ВНЗ в Україні мають готувати фахівців високого рівня з тих спеціальностей, що є об'єктивно необхідними для українського суспільства та держави.

Підґрунтям європейського вектору розвитку вітчизняної вищої освіти є, перш за все, міжнародні договори, підписані Україною. Так в

Угоді юридично закріплено європейський вибір України та необхідність виконання низки обов'язків, в тому числі і у сфері вищої освіти: 1) реформування та модернізації систем вищої освіти; 2) сприяння зближенню у сфері вищої освіти, що відбувається в рамках Болонського процесу; 3) підвищення якості та важливості вищої освіти; 4) поглиблення співробітництва між ВНЗ тощо. Очевидно, що ці положення Угоди мають бути реалізовані на практиці у діяльності ВНЗ в Україні.

Європеїзація вищої освіти в Україні має знайти своє відображення, в першу чергу, на рівні національного законодавства України у цій сфері. Так, Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р. комплексно врегулював правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти в Україні. Закріпив низку позитивних зрушень.

Подальша європеїзація вищої освіти в Україні має ґрунтуватися на прийнятті низки офіційних програмних документів, які мають визначити «дорожню карту» реформування вищої освіти в Україні. На наш погляд, необхідно прийняти базовий програмний документ – «Білу книгу реформування вищої освіти в Україні».

Список використаних джерел:

1. Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні: Конвенція Ради Європи, ООН від 11.04.1997 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_308.

2. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти», підписана у Болонії 19 червня 1999 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_525.

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода: Європейський Союз; Європейське співтовариство з атомної енергії від 27.06.2014 року // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Т. 1. – Ст. 83.

4. Конституція України від 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

5. Про освіту: Закон України від 23 травня 1991 р. № 1060-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 34. – Ст. 451.

6. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 р. №1556-VII//Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 204.

7. Біла книга національної освіти України [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://master-vpu25.ucoz.ua/druk/bila_kniga_kompetenciji.doc.

8. Біла книга з реформування української юридичної освіти [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zdr.knu.ua/ua/biblioteka-1/bila-knyha-z-reformuvannia-ukrainskoi-iurydychnoi-osvity>.

9. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/HE%20Reforms%20Strategy%2011_11_2014.pdf.

Губанова Т. О. Європеїзація вищої освіти в Україні: сучасний стан та перспективи

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану та перспектив становлення в Україні вищої освіти європейського рівня. В статті проведений аналіз міжнародних договорів України, які регламентують питання про вищу освіту, а також досліджені основні здобутки Закону України «Про вищу освіту». Автор пропонує продовжити процес європеїзації вищої освіти в Україні. Для ефективності цього процесу пропонується офіційно прийняти програмний документ, який би визначив основні засади подальшої освітньої реформи. Крім того, пропонується створити окремі програми реформування галузей освіти і науки в Україні.

Ключові слова: вища освіта, європеїзація, освітня реформа, законодавство про вищу освіту.

Губанова Т. А. Европеизация высшего образования в Украине: современное состояние и перспективы.

Статья посвящена исследованию современного состояния и перспектив становления в Украине высшего образования европейского уровня. В статье проведен анализ международных договоров Украины, регламентирующих вопросы о высшем образовании, а также исследованы основные достижения Закона Украины «О высшем образовании». Автор предлагает продолжить процесс европеизации высшего образования в Украине. Для эффективности этого процесса предлагается официально принять программный документ, который бы определил основные принципы дальнейшей образовательной реформы. Кроме того, предлагается создать отдельные программы реформирования отраслей образования и науки в Украине.

Ключевые слова: высшее образование, европеизация, образовательная реформа, законодательство о высшем образовании.